

|| СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.61-057.36(477)

Г. В. АНДРЕЄВА,

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення органів внутрішніх справ
факультету психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій
Харківського національного університету внутрішніх справ,*

І. В. ШЕЛКОШВЕЄВ,

*оператор з уведення даних в ЕОМ науково-дослідної лабораторії
кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення органів внутрішніх справ
факультету психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ПРИВАБЛИВИХ МОТИВІВ ДО СЛУЖБИ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

На основі результатів соціологічних досліджень проаналізовано джерела отримання інформації про професію правоохоронця, виділено з них ті, що сприяють формуванню привабливих мотивів до служби, та розглянуто можливі шляхи покращення профорієнтаційної роботи серед кандидатів на службу в органах внутрішніх справ України.

Для забезпечення порядку в суспільстві, дотримання принципів демократії, захисту прав і свобод громадян важливою є ефективна діяльність органів внутрішніх справ (далі – ОВС) України. Для будь-якої організації, в тому числі й ОВС, для виконання покладених на неї функцій необхідною умовою є забезпеченість висококваліфікованими кадрами, орієнтованими на досягнення взаємовигідних особистих цілей та цілей організації.

Для залучення на службу в ОВС високомотивованого персоналу, здатного виконувати покладені на нього завдання, необхідно якісно і повноцінно проводити профвідбір. Однією із форм профвідбору в ОВС є професійна орієнтація, спрямована на надання молоді спеціалізованої інформації щодо особливостей здобуття фаху правоохоронця та специфіки подальшого проходження служби в ОВС.

Відомості про професію кандидати на службу отримують з різних джерел. Ця інформація буває позитивною та негативною, об'єктивною та суб'єктивною, повною та неповною, «чорною» [1]. Залежно від джерел та характеру отриманої інформації у майбутніх правоохоронців формуються відповідні мотиви до служби. Для формування привабливих мотивів до служби є досить актуальним вивчення джерел отримання інформації про майбутню професію, виділення тих джерел,

які формують сприятливу професійну мотивацію молоді.

Питання профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в системі відомчої освіти МВС України досліджують М. Ануфрієв, О. Бандурка, Л. Батліна, Т. Грица, А. Ключко, А. Лігоцький, О. Пашенко, В. Посметний, І. Рущенко, В. Синьов, С. Сливка, В. Соболев, І. Совгир, О. Ярмиш тощо [2; 3; 4]. Праці цих учених присвячені соціально-економічним, організаційно-правовим, психологічним та педагогічним питанням профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, однак мало уваги було приділено ролі інформаційної складової профорієнтаційної роботи на формування привабливих мотивів до служби.

Мета даної статті – проаналізувати джерела отримання інформації про майбутню професію правоохоронця на прикладі першокурсників Харківського національного університету внутрішніх справ (ХНУВС); виділити джерела інформації, які формують привабливі мотиви до служби в ОВС; розглянути шляхи покращення профорієнтаційної роботи у ВНЗ системи ОВС України.

У 2007 р. співробітниками науково-дослідної лабораторії кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення ОВС ХНУВС було проведено соціологічне дослідження, спрямоване на вивчення особливостей прийняття рішення

щодо вступу в ХНУВС. У дослідженні брали участь 607 курсантів першого курсу. Дослідження проводилося методом анкетного опитування. У 2009 р. було проведено повторне дослідження, в якому брали участь 593 першокурсники. У 2010 р. подібне дослідження провели працівники Центру практичної психології ХНУВС, опитавши 660 курсантів першого курсу.

Аналіз проведених досліджень дозволяє встановити, що найчастіше курсанти отримують

інформацію про професію правоохоронця та особливості проходження служби в ОВС від батьків, родичів, знайомих, друзів, які навчалися (навчаються) в ХНУВС, працівників міліції, у відділі кадрів райвідділу (далі – РВ), з довідника вищих навчальних закладів України та Харкова. Меншою мірою першокурсники виділили інші джерела отримання інформації (див. табл. 1).

Таблиця 1

Зведена таблиця джерел інформації про професію правоохоронця, якими користувалися першокурсники 2007, 2009, 2010 років (%)

№	Джерело інформації	2007	2009	2010
1	Батьки, родичі	38	46	43
2	Знайомі, друзі, які навчалися (навчаються) в ХНУВС	33	34	37
3	Працівники міліції, відділ кадрів РВ	44	56	58
4	Довідник вищих навчальних закладів	31	20	53
5	Працівник ХНУВС	–	7	71
6	Самостійно шукав будь-які джерела	–	6	–
7	Брат, сестра	13	6	–
8	Реклама в газетах	5	3	11
9	Друкована реклама	1	2	28
10	Адміністрація школи, шкільний вчитель	4	3	–
11	Телереклама	1	1	4

Як свідчать результати дослідження, найчастіше абітурієнти отримують інформацію про умови проходження служби в ОВС у відділі кадрів РВ та від інших працівників міліції. На нашу думку, така інформація є більш об'єктивною та повною і формує адекватну професійну мотивацію. Наступним найбільш поширеним джерелом інформації є батьки і родичі. Ми вважаємо, що інформація такого роду досить часто відображає певною мірою прагнення самих батьків, а не абітурієнтів оволодіти зазначеним фахом. Особливо це виявляється у продовженні професійної династії. Третє місце серед джерел отримання інформації за поширеністю посідають знайомі, друзі, які навчалися (навчались) в ХНУВС. Це може свідчити про те, що друзі й знайомі є особами, яким кандидати на службу довіряють і їхню інформацію беруть до відома. Можна припустити, що такі абітурієнти прагнуть здобути професію правоохоронця переважно через те, що її здобувають їхні друзі. Слід додати, що четверте місце у списку джерел за поширеністю посідають довідники ВНЗ тому, що дають узагальнюючу і досить стислу інформацію про отримання професії і містять посилення

(контакти) на додаткове джерело отримання інформації.

Інші джерела інформації є менш поширеними серед абітурієнтів, однак це не виключає їхнього впливу на формування мотивів до служби. Наприклад, не наближена до реальності інформація, яка надходить із фільмів, передач на правоохоронню тематику, може формувати перебільшений романтизм професії правоохоронця, подавати роботу міліціонера як своєрідну комп'ютерну гру в «стрілялки».

У ході дослідження першокурсникам було запропоновано визначити, які з 40 мотивів, представлених в анкеті, вплинули на їх вибір професії. Отримані відповіді респондентів дозволили дослідити варіацію негативних та позитивних мотивацій. Для цього дослідниками були застосовані методи статистичного аналізу, зокрема моделювання з використанням факторного аналізу, яке дозволило виділити 9 груп мотивів – так званих мотиваційних факторів, які визначали вибір абітурієнтами професії правоохоронця: 1) саморозвиток для виконання професійних обов'язків; 2) влада та соціальне домінування; 3) вплив друзів, кінофільмів та бажання мати зброю; 4) романтика;

5) стабільність та престиж; 6) професійна династія; 7) давній вибір; 8) ризик, незвичайність, гострі відчуття; 9) свобода від норм моралі.

Якщо вибір професії визначався першим мотиваційним фактором – бажанням саморозвитку для виконання професійних обов'язків, то такі курсанти, познайомившись ближче з університетськими буднями, були впевнені у правильності свого рішення щодо вибору професії. Вони відповідали, що тепер університет став їм подобатись набагато більше і якщо б їм надалась можливість зробити повторний вибір, вони б знову вступили в цей університет на той самий факультет. Це свідчить про те, що мотивовані таким чином курсанти отримали повну та об'єктивну інформацію про професію у відділі кадрів РВ, від знайомих та родичів.

Якщо курсанти при виборі професії орієнтувалися на набуття влади та соціальне домінування, їх здебільшого очікувало розчарування. Мотивовані таким чином курсанти вже після першого семестру були незадоволені своїм вибором професії та ВНЗ і зазначали, що вони ніколи б повторно не обрали цей ВНЗ та професію правоохоронця взагалі. На нашу думку, таких курсантів інформували професійно деформовані працівники міліції чи друзі, які здобувають правоохоронну спеціальність. І ті, і інші прагнуть насамперед отримати владу для своїх цілей, а не захищати громадян. Подібну картину соціального домінування працівників міліції курсанти могли спостерігати в повсякденному житті. На жаль, така інформація формує в майбутніх правоохоронців асоціальні мотиви до служби.

Третій мотиваційний фактор – вплив друзів, кінофільмів та бажання мати зброю – однозначно позитивно або негативно не вплинув на успішність навчання в університеті. Якщо він поєднувався з першим фактором – бажанням саморозвитку для виконання професійних обов'язків, то він впливав позитивно. Якщо бажання стати правоохоронцем базувалося тільки на впливі друзів, кінофільмів та бажанні «гратися» зі зброєю, воно впливало негативно на подальше ставлення до професії та ВНЗ. Такі курсанти професію правоохоронця уявляли скоріше як кіношні або комп'ютерні «стрілялки», а не реальне виконання професійних обов'язків.

Четвертий фактор – очікування «романтики міліцейських буднів» – теж ніяк не впливав на успішність професійного вибору.

П'ятий фактор – орієнтація на престиж, моральне задоволення та стабільність – найбільш

виявився в курсантів навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання. Цей фактор виявився сприятливим для подальшого оволодіння професією. Курсантам із такою мотивацією навчання в університеті стало подобатися ще більше і вони були впевнені в правильності свого вибору професії. Подібну інформацію про професію, на нашу думку, курсанти могли почерпнути зі ЗМІ та з розповідей правоохоронців, друзів-курсантів.

Шостий мотиваційний фактор – продовження професійної династії – однозначно дуже негативно вплинув на подальше ставлення до навчання в університеті для набуття професії. Переважна більшість курсантів, орієнтованих батьками на продовження професійної династії, дуже швидко розчарувалися в університеті та запевняли, що при можливості зробити повторний вибір вступили б до іншого, не міліцейського вищого навчального закладу. Це свідчить про недостатню профорієнтаційно-роз'яснювальну роботу з батьками абітурієнтів. Разом із тим домінуючий вплив батьків – правоохоронців придушує дитячий самостійний вибір професії і тим самим не сприяє формуванню у них привабливих мотивів до служби.

Сьомий фактор – давно сформований вибір професії та єдина можливість в обставинах, що виникли, – сприяв упевненості у правильності свого професійного вибору та отриманню задоволення від навчання в університеті. Це наочно свідчить про сприятливий вплив ранньої професійної орієнтації, яку проводять шкільні вчителі, діючі працівники та ветерани міліції, друзі, які здобувають професію правоохоронця.

Восьмий мотиваційний фактор – орієнтація на ризик, незвичайність, гострі відчуття – теж лінійно не вплинув на подальше ставлення до свого професійного вибору. Виявилось, що ті першокурсники, які зовсім не орієнтувалися на професійні ризики, здебільшого розчарувалися у професії, як і ті, кого ця професія приваблювала тільки незвичайністю та гострими відчуттями. Найбільш сприятливою виявилася помірна орієнтація на ризик: до нього готові, але не вважають за самоціль. Подібна інформація про професію, що надходить зі ЗМІ та від знайомих працівників міліції, має бути виважена та наближена до реальності. Лише в такому випадку вона буде формувати привабливі мотиви до служби.

Дев'ятий фактор – бажання свободи від норм моралі – сприяв повному або частковому розчаруванню в університеті. Орієнтованих

таким чином першокурсників відносно мало: 9 % зазначили, що цей фактор вплинув повною мірою на вибір професії, 16 % – вплинув деякою мірою. Орієнтація на свободу від норм моралі властива здебільшого тим абітурієнтам, хто був знайомий із майбутньою професією тільки з кінофільмів та художньої літератури. Вони, ставши курсантами, жалкували про те, що обрали університету, і зазначали, що за можливості повторного вибору вступали б до іншого ВНЗ, але в рамках системи ОВС.

Отже, основним джерелом інформації для кандидатів на навчання та службу в ОВС є батьки, знайомі, родичі, відділ кадрів РВ та довідник вищих навчальних закладів України або Харкова. Значна частка опитаних при виборі професії орієнтується на знайомих, друзів. Менш популярними джерелами інформації про професію правоохоронця для курсантів є ЗМІ та друкована реклама.

Важливу роль у формуванні привабливих мотивів до служби відіграє рання профорієнтація молоді. Суб'єктами ранньої профорієнтації є шкільні вчителі, кадрові працівники РВ, інші співробітники міліції та ветерани ОВС, знайомі курсанти. До так званих «інформаторів» можна віднести батьків, братів, сестер та інших родичів. Однак слід зауважити, що професійний вибір абітурієнта все ж таки має бути свідомим і певною мірою самостійним, а не зробленим виключно під домінуючим впливом оточуючих. Крім того, слід враховувати, що отримана «із вуст у вуста» інформація не завжди може бути об'єктивною і відображати ключові особливості служби в ОВС.

До нейтральних, на нашу думку, джерел інформації слід віднести довідники вищих навчальних закладів України та Харкова. Вони інформують абітурієнтів про навчальні заклади, в яких можна здобути фах правоохоронця за вказаними спеціальностями, про особливості вступу до ВНЗ та контакти для довідок. Однак вони не описують особливості проходження подальшої служби в ОВС. Відсутність такого роду інформації цілком імовірно може призвести до розчарування майбутніх правоохоронців у виборі професії.

Що стосується ЗМІ, то однозначно неможливо визначити, які мотиви до служби формуються під їх впливом. Серіали про міліцію, передачі на кримінальну тематику, новини тощо можуть висвітлювати особливості проходження служби в міліції, що впливатимуть на формування адекватної професійної мотивації; інші кандидати на службу під впливом такої інфор-

мації уявлятимуть службу в міліції як своєрідну комп'ютерну гру; для емоційно чутливих абітурієнтів телереклама вимальовує професію правоохоронця романтично привабливою.

У зв'язку із вищевикладеним вважаємо доцільним ужиття наступних заходів щодо покращення профорієнтації, спрямованих на формування привабливих, соціально схвальних мотивів до служби в майбутніх правоохоронців.

1. У рамках здійснення профорієнтаційної роботи серед кандидатів на навчання у ВНЗ системи ОВС слід приділяти більше уваги вивченню домінуючих потреб особистості, ціннісних орієнтацій та очікувань від професії. Варто також завжди встановлювати ступінь самостійності кандидата у виборі професії.

2. Вважаємо за доцільне поширити заходи з професійної інформації та агітації серед учнів старших класів загальноосвітніх шкіл, у тому числі і в профільних юридичних класах. При цьому особливу увагу необхідно приділяти інформації про умови роботи працівника ОВС, професійні вимоги до його особистісних якостей, про проблеми соціального характеру, матеріального забезпечення, особливості навчання в закладі системи МВС, перспективи щодо роботи зі спеціальності.

3. Під час планування профорієнтаційної роботи особливу увагу слід приділити тісним постійним зв'язкам ВНЗ зі школами, районними відділами внутрішніх справ, профільними юридичними класами для надання професійно важливої інформації та професійної консультації потенційним кандидатам на навчання з метою прийняття ними рішення про вибір ВНЗ якомога раніше, а отже, і формування в них стійкої та сприятливої мотивації вибору майбутньої професії.

4. Корисним було б розроблення методичних рекомендацій кадровим службам територіальних УМВС та райвідділам щодо того, кого з випускників та яким чином залучати до вступу у відомчі навчальні заклади.

5. Під час створення інформаційних та рекламних відеоматеріалів треба уникати зайвого романтизму, «відірваного» від реальності. Відеоматеріали мають бути спрямовані на конкретний сегмент випускників – тих, хто відчуває самоповагу від служіння людям, суспільству, – та посилатися на цінності, культурні коди, значущі для цієї аудиторії – цінності самовдосконалення, відповідальності, героїзму, сили волі, витривалості, вірності закону, захисту людей.

6. Вважаємо корисним запровадити практику постійного моніторингу особливостей

прийняття абітурієнтами рішення щодо вступу у відомчі ВНЗ, яка була б логічно продовжена у моніторингу готовності випускників до практичної діяльності і моніторингу професійної кар'єри молодого працівника органів внутрішніх справ.

Список використаної літератури

1. Соболев В. О. Менеджмент персоналу в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / В. О. Соболев, О. В. Соболев. – Х. : Еспада, 2007. – 472 с.
2. Бандурка О. М. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ : підручник / О. М. Бандурка, В. О. Соболев. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 480 с.
3. Профорієнтація молоді в умовах переходу до ринку // Молодь України. – 1993. – 15 лип.
4. Ануфрієв М. І. Основні напрямки кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України (організаційно-правовий аспект) / М. І. Ануфрієв. – Х. : Вид-во НУВС, 2001. – 236 с.

Надійшла до редколегії 14.04.2011

АНДРЕЕВА Г. В., ШЕЛКОШВЕЕВ И. В. ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫХ МОТИВОВ К СЛУЖБЕ У БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ

По результатам социологических исследований проанализированы источники получения информации о профессии правоохранителя, выделены из них те, что способствуют формированию привлекательных мотивов к службе, и рассмотрены возможные пути улучшения профориентационной работы среди кандидатов на службу в органы внутренних дел Украины.

ANDREJEVA G., SHELKOSHVEJEV I. INFORMATIONAL COMPONENT OF CAREER GUIDANCE IN THE FORMATION OF ATTRACTIVE REASONS TO SERVICE FOR THE FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The sources of receipt of information about the profession of police officer on results of sociological researches, are analyzed those from them, that form the attractive reasons to service, and examine the possible ways of improvement of vocational orientation work among candidates on police service of Ukraine.